

Üniversite öğrencileri arasında bitkisel ilaç kullanımına yönelik tutumlar**

Melike Emiroğlu¹, Fatih Kara², Ethem Arı³, Gökür Bolat³, Hasan Dönmez³, Remziye Karademir³, Öznur Okay³, Muhammed Alptekin Polat³, Aybüke Seçal³, Burhan Şahin³, Mehmet Şahin³, Hanife Esra Yıldırım³, Halil Haldun Emiroğlu¹

¹Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Konya

²Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Konya

³Selçuk Üniversitesi, Tıp Fakültesi Öğrencisi, Konya

Özet

Amaç: Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin bitkisel ilaç kullanımı konusunda tutum ve davranışlarının saptanması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Selçuk Üniversitesi'nde 2014 yılı Nisan-Haziran ayları arasında toplam 400 öğrenciye anket uygulandı. İstatistiksel analizlerde $p < 0.05$ değeri anlamlı kabul edildi.

Bulgular: Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin % 69.3'ü bitkisel ilaçlara kolaylıkla ulaşabildiklerini bildirdi. Öğrenciler arasında bitkisel ilaçları sıklıkla kullanma oranı % 28.2 olarak bulundu. Öğrencilerin % 85.7'si bitkisel ilaçlar hakkında halkın bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etti.

Sonuç: Çalışmamızda Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin yarıdan fazlasının bitkisel ilaçlara kolaylıkla ulaşabildiklerini belirtmiş olmaları bu davranışın üniversite öğrencileri arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Bitkisel ürünlerin bilinçli kullanılması konusunda halkın bilgilendirilmesi sorunun çözümü için gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel tedavi, tutumlar, üniversite öğrenciler

Abstract

Objective: This study aimed to determine the attitudes and behaviors of university students in the use of herbal medicines.

Materials and Methods: A total of 400 students were administered the survey between April and June of 2014 at Selçuk University. The statistical analysis $p < 0.05$ was considered significant.

Results: 69.3 % of Selçuk University students said that they have easy access to herbal medicines. The ratio between students often use herbal medicines were found to be 28.2 %. The percentage of students who expressed the need to inform the public about the herbal medicine was 85.7 %.

Conclusion: We have stated that they have easy access to herbal medicines, more than half of Selçuk University students show that this behavior is common among the university students. To inform the public about the deliberate use of herbal products is necessary to solve the problem

Key words: Herbal therapy, attitudes, university students

Genel Tıp Derg 2016;26 (Ek 1):7-10

Alınan: 21.07.2015 / 21.11.2015 / Yayınlanma 28.06.2016

Yazışma adresi: Dr. Halil Haldun Emiroğlu, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Konya

E-posta: haldunemiroglu@gmail.com

Giriş

Modern tıp tarafından kabul edilmemesine karşın tıbbi tedavilerin yerine kullanılan her türlü tedavi yöntemi alternatif tıp olarak tanımlanırken, tıbbi tedaviye ek olarak uygulanan tedaviler ise tamamlayıcı tıp kavramına uygundur (1). Alternatif tıp ve tamamlayıcı tıp yöntemleri arasında en yaygın olarak kullanılan bitkisel tedavilerdir (2). İnsanlık tarihinde farmakoterapinin de en eski kaynağını bitkiler oluşturmaktadır (3). DSÖ tarafından 1991 yılında Cenevre toplantısında yapılan tarife göre bitkisel ilaçlar; bitkisel drog veya karışımlarını olduğu gibi veya değişik preparatları halinde etkili kısım olarak taşıyan bit-

miş, etiketlenmiş, tıbbi ürünler veya müstahzarlardır (2). Bugün yeryüzünde bulunan bitki türü sayısının 250.000-500.000 arasında değiştiği ve tedavi veya hastalıklardan korunma amacıyla kullanılan bitki türü sayısının 70.000 kadar olduğu tahmin edilirken DSÖ tarafından ilaç hazırlamak için uygun bulunan bitki türü sayısı yaklaşık 21.000'dir. Dünya nüfusunun %70-80'inin tedavi veya korunma için bitkilerden yararlandığı düşünülmektedir (4). Bitkisel ilaç kullanımının ülkemizde giderek yaygınlaştığı gözlenmektedir. Çalışmamızda Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin bitkisel ürün ve ilaç kullanımı konusunda tutum ve davranışlarının saptanması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmamız kesitsel nitelikte bir çalışmadır. Çalışma öncesi Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu Nisan 2014 – Haziran 2014 tarihleri arasında Selçuk Üniversitesi'ne bağlı çeşitli fakülte (Tıp, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Hukuk, Güzel Sanatlar, Teknoloji, Mimarlık, Turizm, İktisadi ve İdari Bilimler, Ziraat, Mühendislik, Sağlık Bilimleri, Edebiyat, İletişim) ve yüksekokullar (Adalet Meslek Yüksekokulu, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu) ile Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı'nda öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğü hesaplanarak ($p=0.50$, $d=0.10$, $\alpha=0.05$, $\beta=0.20$) 194 kişiye ulaşılması gerektiği bulunmuştur. Küme etkisi 2 olarak alınmış ve en az 384 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Çalışmamızda örneklem grubunun 400 öğrenciden (200 erkek, 200 kız) oluşması planlanmıştır. İlgili birimlerin (fakülte, yüksekokul ve konservatuvar) öğrenci sayılarına göre ağırlıklandırma yapılarak her bir birim için anket uygulanması gereken öğrenci sayıları belirlenmiştir. Çalışmaya başlamadan önce pilot uygulama yapılmıştır.

Katılımcıların seçimi basit rastgele örnekleme yöntemine göre yapılmıştır. Çalışmamızda kullanılan anket formu 5 soruluk demografik ve beşli likert ölçeğine göre hazırlanan 41 soruyu içermektedir. Anket öğrencilerin kendilerinden alınan sözlü onam sonrası yüz yüze kişisel görüşme yöntemi ile uygulanmıştır.

İstatistiksel değerlendirmelerde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermedikleri Kolmogorov-Smirnov Z testi ile incelenmiş ve veriler normal dağılım göstermediği için analiz ki-kare testi ile yapılmıştır. İstatistik analizlerde $p<0.05$ ise sonuçlar anlamlı kabul edilmiştir. Sürekli değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler ortalama ve standart sapma cinsinden, kategorik verilere ait tanımlayıcı istatistikler ise yüzde (%) cinsinden hesaplanmıştır.

Bulgular

Çalışmaya Selçuk Üniversitesi'ne bağlı çeşitli birimlerden (fakülte, yüksekokul ve konservatuvar) toplam 400 üniversite öğrencisi (200 erkek, 200 kız, ortalama yaş 21.5 ± 2.3 yıl, aralık 18–25 yıl) katıldı. Yaş gruplarına göre dağılım yönünden incelendiğinde katılımcıların 141'i 20 yaş veya daha küçük, 166'sı 21 – 22 yaş grubunda ve 93'ü ise 23 yaş veya üzerinde idi. Selçuk Üniversitesi'nde yüksek öğrenime başlayınca kadar ki süre açısından öğrenciler arasında en uzun yaşanan ilk iki ilin sırası ile Konya (% 33.3) ve Ankara (% 12.8) olduğu görüldü. Öğrencilerin kendi tanımlamalarına göre ailelerinin orta veya iyi dü-

zeyde geliri olduğunu belirtenlerin oranı % 85.8 idi.

Katılımcıların %55.1'inin daha önce kendilerinin (% 28.2'si sıklıkla olmak üzere) ve % 41.8'inin aile fertlerinin bitkisel ilaç veya ürün kullandığı belirlendi. Bitkisel ilaç/ürün kullanımının % 52.5 sıklıkta hastalıklardan korunma amacıyla olduğu, öğrencilerin % 31.3'ünün bitkisel tedaviden fayda gördüğü ve % 28.1'inin ise bitkisel tedaviyi kimyasal ilaçlarla birlikte aldığı öğrenildi.

Etiyolojik açıdan insanları bitkisel tedaviye yönelten etkenlerin sırasıyla gazete veya televizyon gibi iletişim araçlarında verilen reklam niteliğindeki haberler (% 70.1), bitkisel ilaçların faydalı olduğu düşüncesi (% 52.5), modern tıbbın bazı hastalıkların tedavisinde çaresiz kalması (% 44.3), bitkisel ilaçların kimyasal ilaçlar kadar yan etkilerinin olmadığı görüşü (% 34), çevrelerinde bitkisel tedavi kullananların tavsiyesi (% 33.6), bitkisel ilaç fiyatlarının ucuzluğu (% 24.8), hastanede vakit kaybetmeme gerekçesi ve bitkisel ilaçlara erişimdeki kolaylık (% 20.5) olduğu saptandı. Bitkisel ilaç kullananların % 45'inin çevresindeki kişilere de bitkisel ilaç kullanımını tavsiye ettiği öğrenildi.

Katılımcıların % 87.5'u bitkisel ilaç/ürün kullanımının toplumumuzda yaygın bir durum olduğunu ve % 71.8'i faydalı olup % 48.2'si ciddi yan etkilerinin bulunmadığına inandıklarını belirtmelerine karşın % 68.7'si bitkisel tedavilerin doktora danışılmaksızın kullanılmaması gerektiğini ifade etti. Bitkisel tedavide birden fazla sayıda değişik ilaç veya ürünün bir arada kullanılmasında sakınca bulunmadığını düşünenlerin oranı % 19.5 iken ayrıca katılımcıların % 15.3'ünün de bitkisel bir ilacın önerilenden daha sık aralıklarla ve daha yüksek dozda kullanılmasının daha hızlı iyileşme sağlayacağı düşüncesinde olduğu dikkati çekti. Birden fazla sayıda değişik bitkisel ilaç veya ürünün bir arada kullanılmasında sakınca bulunmadığı görüşü istatistiksel yönden kız öğrencilerde erkeklere göre daha düşük oranda bulundu ($p=0.009$).

Katılımcıların düşüncelerine göre toplumumuzda bitkisel tedavi kullanımının başlıca endikasyonları sırası ile kanser (% 68.9), kısırlık (% 66.9), obezite (% 66.8), cilt hastalıkları (% 46), kalp hastalıkları (% 31.8), diyabet (% 27.4), kolesterol düzeyinin yüksekliği (% 23.6) ve hipertansiyon (% 17.8) idi.

İstatistiksel incelemede yaşları 23 ve daha fazla olan öğrencilerin diğer yaş gruplarındaki öğrencilere göre bitkisel tedavileri kilo problemleri için ideal bir çözüm olarak değerlendirdikleri görüldü ($p=0.015$).

Tamamı üniversite öğrencilerinden oluşan çalışmamızda bitkisel tedavi kullanım oranının eğitim düzeyine bağlı olarak değişeceğini düşünenler % 58.3 sıklıkta idi. Katılımcılar arasında bitkisel tedavi ile ilgili başlıca olumsuz

görüşler sıklık sırasına göre “içeriklerinin denetlenmediği düşüncesi” (% 79.2), “steril ortamlarda üretilmediği düşüncesi” (% 77.9), “bitkisel tedavi adı altında insanların kandırıldığı düşüncesi” (% 58.9) ve “halkın sağlığının tehlikeye atıldığı düşüncesi” (% 43) idi. “Bitkisel tedavi adı altında insanların kandırıldığı” görüşü istatistiksel yönden erkek öğrencilerde kızlara göre daha fazla oranda bulundu ($p=0.027$). Katılımcıların % 92.7’si bitkisel ilaçlar hakkında halkın bilgilendirilmesi gerektiğini söylerken, % 82.7’si ise bitkisel ilaç reklamlarında yeterli ve güvenilir bilgi verilmediğini iddia etti. Bitkisel ilaç reklamlarında yeterli ve güvenilir bilgi verilmediği görüşü istatistiksel yönden kız öğrencilerde erkeklere göre daha fazla oranda bulundu ($p=0.003$). Çalışmamızda bitkisel ilaç kullanımının azaltılmasının gerekliliğini savunanların oranı % 43.8 olup tıbbi tedavinin başarısız kaldığı durumlarda da bitkisel tedavinin denenmesine karşı olanların sıklığı % 34.5 idi. Ayrıca katılımcıların % 89’u bitkisel ürünlerin bu konuda uzman kişiler tarafından hazırlanmasının zaruri olduğunu, % 82.7’si bitkisel ilaç kullanımına yaş sınırlaması getirilmesi gerektiğini ve % 46.5’u da çocuk yaş grubunda bitkisel tedavinin zararlı olabileceğini ifade etti. Bitkisel ilaç kullanımına yaş sınırlaması getirilmesi gerektiği görüşü istatistiksel yönden kız öğrencilerde erkeklere göre daha fazla oranda bulundu ($p=0.001$).

Tartışma

Halk tıbbında kullanılan geleneksel yöntemlerin önemli bir kısmı farklı kültürel koşullar altında binlerce yıllık süreçte gelişmiştir. Hatta günümüzde, az gelişmiş ülkelerdeki insanların çoğu birinci basamak sağlık hizmetleri olarak bitkisel yöntemlere dayanan tedavilere başvurmak zorunda kalmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise bilimsel ve teknik ilerlemeye bağlı olarak son yıllarda kaliteli bitkisel tıbbi ürünlerin üretilmesi sonucu fitoterapi sentetik ilaçlara “doğal bir alternatif” olarak kabul edilmektedir. Ancak, rasyonel fitoterapi olarak bitkisel ürünlerin etkinliğini ve/veya güvenliğini gösteren bilimsel yönden kanıta dayalı klinik çalışmalar çoğunlukla yeterli düzeyde değildir (3).

Ülkemizde de bitkisel ilaç veya ürün kullanımının ayrı bir sektör oluşturacak kadar yaygınlaştığı gözlenmektedir. Selçuk Üniversitesi’nde yaptığımız araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinde bitkisel ilaç kullanımının yaygın olduğu saptanmıştır.

Yıldız S ve arkadaşlarının Kayseri ilinde yetişkinlerde yaptığı çalışmada (5) kadınların erkeklerden daha fazla bitkisel ürün kullandığı dikkati çekerken, ülkemizin farklı illerinden gelen üniversite öğrencilerini kapsayan Selçuk Üniversitesi’nde yapılan bizim çalışmamızda ise bitkisel ilaç/ürün kullanımı sıklığı ile cinsiyet arasında böyle bir bağlantı bulunamamıştır.

Yıldız S ve arkadaşlarının çalışması (5) ile benzer olarak bizim çalışmamızda da gelir düzeyi ve bitkisel ürün kullanımını arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Tümü Selçuk Üniversitesi öğrencilerinden oluşan çalışmamızda bitkisel tedavi kullanım oranının eğitim seviyesine bağlı olarak değişeceğini iddia edenlerin oranı % 58.3 olmakla birlikte Yıldız S ve arkadaşlarının çalışmasında (5) eğitim düzeyi ile bitkisel ürün kullanımı oranının değişmediği görülmüştür.

Vezirhüyük M ve arkadaşlarının Ümraniye Merkez Sağlık Ocağı’na gelen hastalarla yaptıkları çalışmaya göre insanların bitkisel tedaviye yönelen etkenlerin başında doğal olduğunu düşünmeleri (%93.5) gelmektedir (6). Selçuk Üniversitesi öğrencileri ile yaptığımız bizim çalışmamızda da bitkisel ilaçların kimyasal ilaçlar kadar yan etkilerinin olmadığı görüşü katılımcılar arasında yüksek bir sıklıkta (% 34) bulunmuştur.

Bitkisel ilaç kullananların çevrelerinden etkilendiği bilinmektedir. Vezirhüyük M ve arkadaşları çalışmalarında insanların bitkisel tedaviye yönelen etkenler arasında çevrelerinde bitkisel tedavi kullananların faydasını görmesi oranını % 80 olarak bulmuşlardır (6). Yıldız S ve arkadaşlarının çalışmasında da (5) tavsiye kaynağı olarak ilk sırada % 61.4 ile yakın çevre dikkati çekmektedir. Bizim çalışmamızda ise çevrelerinde bitkisel tedavi kullananların tavsiyesi oranı yüksek (% 33.6) olmakla birlikte diğer iki çalışmada bulunan oranlara göre daha azdır. Ayrıca, çalışmamızda katılımcılardan bitkisel ilaç kullananlar arasında % 45’inin çevresindeki kişilere de bitkisel ilaç kullanımını tavsiye ettiği görülmüştür.

Yıldız S ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada yaş ortalaması 36.92 ± 15.25 olup yaş grupları ile bitkisel ürün kullanımı arasında anlamlı ilişki saptanmazken, zayıflama amaçlı bitkisel ürün kullanım oranı % 10.7 bulunmuştur (5). Bizim çalışmamızda ise Selçuk Üniversitesi’nde öğrenim görmekte olan yaşları 23 ve/veya daha büyük öğrencilerin diğer yaş gruplarındaki öğrencilere göre bitkisel tedavileri kilo problemleri için ideal bir çözüm gördükleri saptanmıştır.

Yıldız S ve arkadaşlarının çalışmasında da bitkisel tedavilerin tavsiye edildiği etiyolojik nedenler arasında ikinci sırada % 10.4 ile televizyon ve radyo gelmekte olup katılımcıların %71.7’si bitkisel ürünlerle ilgili reklamları inandırıcı bulmadığını belirtmiştir (5). Bizim çalışmamızda ise bitkisel ilaç veya ürün kullanımının yaygınlaşması ile ilgili en önemli etiyolojik faktörün gazete veya televizyon gibi iletişim araçlarında verilen reklam niteliğindeki haberler olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük çoğunluğu bitkisel ilaçlar hakkında halkın bilgilendirilmesi gerektiğini söylemiş ve bitkisel ilaç reklamlarında yeterli ve güvenilir bilgi verilmediğini iddia etmiştir. Bu durum doğru tıbbi

bilgi aktarımı ile ilgili olarak Biçer BK ve arkadaşlarının çalışmasında da (7) gösterildiği gibi medyanın sağlık iletişimi konusunda ki yerinin son derece önemli olduğu görüşünü bir kez daha desteklemektedir.

Sonuç olarak ülke genelindeki ile benzer bir şekilde toplumun en eğitimli kesimi olan üniversite öğrencileri arasında da bitkisel ilaç kullanımı yaygın bir uygulamadır. Bitkisel ilaç/ürün kullanımının dünyada ve ülkemizde sık olması nedeniyle üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğu halkın bu konuda doğru bilgilendirilmesini istemektedir. Bu nedenle halkın bitkisel ürün/ilâç etki ve yan etkileri konusunda doğru bilgi ile bilgilendirilmesinde özellikle medyanın sağlık iletişimindeki olumlu rolü son derece değerlidir.

Kaynaklar

1. Tuncel T, Şen V, Kelekçi S ve ark. Kronik hastalığı olmayan çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. Türk Ped Arş 2014; 49: 148-53.
2. Gürün MS. Bitkisel Tıp. ANKEM Derg 2004;18: 133-6.
3. Fürst R , Zündorf I. Evidence based phytotherapy in Europe: Where do we stand? Planta Med 2015;81:962-7.
4. Aksakal FN, Tezel A, Avcı E ve ark. Tıp fakültesi öğrencilerinin bitkisel ürün ve ilaç kullanımı konusunda tutum ve davranışlarının saptanması. 16.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi; 27-31 Ekim 2013; Antalya.
5. Yıldız S, Çetinkaya F, Durmuş H, Sağıroğlu M. Kayseri ilinde yetişkinlerin bitkisel ürün kullanımı ile ilgili tutum ve davranışları. 16.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi; 27-31 Ekim 2013; Antalya.
6. Vezirhüyük M, Akosmoan A, Mollaoğlu E, Tana P. Halkımızın bitkisel ilaç kullanımı hakkında tutum ve davranışları. Marmara Medical Journal 2010; 23 (Ek 2); 33.
7. Biçer BK, Çilingiroğlu N, Fırat M, Kabadayı E, Demirkıran C, Bahçecioğlu AB. İki gazetede 2011 yılında yayımlanan sağlık ve tamamlayıcı ve alternatif tıp haberlerinin değerlendirilmesi. 16.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi; 27-31 Ekim 2013; Antalya.